

Zbigniew K. Wójcik, *Aleksy Gilewicz (1905–1969)*, [w:] Tekstowa kartoteka osobowa przemyslan, pod red. Anny Siciak, na stronie Przemyskiej Biblioteki Publicznej; zob. także tenże, *Gilewicz Aleksy*, [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, t. 1, Przemyśl 2009, s. 23–29

Gilewicz Aleksy (1905–1969), historyk, pedagog, działacz „WiN”, więzień polityczny.

Ur. 22 VIII 1905 we Lwowie, syn Antoniego i Michaliny z d. Kwiecińskiej. W 1916 r. rozpoczął naukę w VI Gimnazjum we Lwowie. W okresie walk polsko-ukraińskich o Lwów w 1918 r. służył jako kurier w Małopolskiej Straży Obywatelskiej, a w czasie wojny polsko-bolszewickiej uczestniczył w obronie Lwowa. Po zdaniu egzaminu dojrzałości (1924) podjął studia na Wydziale Filozoficznym UJK we Lwowie. Na seminarium Historii Społecznej i Gospodarczej prof. Franciszka Bujaka napisał pracę *Polskie przełęcz karpackie w wiekach średnich*. Od sierpnia 1929 r. uczył w gimnazjach lwowskich historii jako przedmiotu głównego i nauki obywatelskiej jako dodatkowego. Równocześnie kontynuował pracę naukową publikując artykuły: *Stanowisko i działalność gospodarcza Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372–1379* (Lwów 1929) i *Przygotowania do rewolucji chłopskiej w Polsce w latach 1767–1769* (Lwów 1931); zajmował się też demografią Lwowa – *Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405–1604* (Lwów 1931). Od 1930 r. datuje się jego zainteresowanie metrologią historyczną. Pod kierunkiem prof. Bujaka przygotował rozprawę doktorską *Studia z dziejów miar i wag w Polsce*, obronioną na UJK 6 VI 1932 r. Początkiem 1934 r. został mianowany podinspektorem w obwodzie szkolnym w Stryju, a

15 X 1934 r. w obwodzie szkolnym przemyskim, gdzie pracował do września 1939 r. Był członkiem Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich Okręgu lwowsko-wołyńskiego. Sekretarz sekcji szkolnictwa średniego Okręgu Lwowskiego ZNP. Członek PTH od 1928 r., uczestnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich (1930) i VI Zjazdu (1935). W 1938 r. został powołany na członka Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Będąc od końca lat 20. członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, w 1939 r. został wybrany w skład jego dyrekcji.

Po wybuchu wojny przebywał w Przemyślu. 15 XI 1939 r. podjął pracę w Szkole Powszechnej im. Jana Kantego w Przemyślu-Zasaniu (Deutsch-Przemyśl). Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej pracował od 15 IX 1941 r. w *Kreishauptmannschaft* Przemyśl jako referent do spraw szkolnictwa polskiego. Od 1940 r. współpracował z Tajną Organizacją Nauczycielską, a od 1942 r. utrzymywał kontakty konspiracyjne z AK; m.in. napisał do tajnej gazety artykuł o upadku faszyzmu we Włoszech.

Po ponownym zajęciu Przemyśla przez Armię Czerwoną (27 VII 1944) podjął współpracę z organami władzy PKWN; członek MRN w Przemyślu (1945–1948). Od 1 IX 1944 r. uczył historii w I Liceum w Przemyślu. Dwa lata później przeniósł się do Liceum Pedagogicznego w Przemyślu, gdzie 1 V 1948 r. powierzono mu stanowisko dyrektora szkoły. 13 V 1950 r. został wydalony z „państwowej służby nauczycielskiej”.

Z inspiracji prof. Bujaka podjął badania nad demografią Przemyśla. Opublikował odtworzony z zapi-

sków artykuł *Zatarg o płace w żupie bocheńskiej w r. 1592* (Poznań 1948). Był kierownikiem Powszechnego Uniwersytetu Oświatowego w Przemyśle. Na Walnym Zebraniu TPN w 1948 r. został ponownie wybrany w skład dyirekcji Towarzystwa. Wziął udział w Powszechnym Zjeździe Historyków we Wrocławiu (1948). W tym też czasie otrzymał propozycję podjęcia pracy w ośrodku akademickim w Toruniu, bądź Wrocławiu.

Jesienią 1945 r. podjął działalność w Zrzeszeniu „WiN”. Występując pod ps. „Bomba” i „Argus”, przygotował opracowanie omawiające problematykę ukraińską na przestrzeni wieków i przygotowywał w czerwcu 1947 r. projekt systemu oświaty i wychowania w Polsce, który miał być elementem programu nowej organizacji, po planowanym rozwiązaniu „WiN”. Jesienią 1945 r. został członkiem redakcji „Wolność Słowa”, pisma Rady „WiN” Przemysł, publikując artykuły o konferencji w Jałcie i Poczdamie, powstaniu warszawskim i sytuacji gospodarczej Polski.

Aresztowany 26 III 1949 r., przetrzymywany był w areszcie PUBP w Przemyśle, gdzie poddano go ciężkiemu śledztwu. Skazany przez WSR w Rzeszowie na karę 7 lat więzienia (na mocy amnestii złagodowano ją do 3 lat i 6 miesięcy) i utratę publicznych praw honorowych przez 2 lata. Karę odbywał w więzieniu centralnym w Rawiczu.

Odzyskawszy wolność powrócił do Przemyśla, gdzie próbował bezskutecznie podjąć pracę w szkolnictwie. Zatrudniony w Przedsiębiorstwie Państwowym „Dom Książki” w Rzeszowie (1952–1956). W czasie przełomu październikowego znalazł zatrudnienie w

Przemysłu jako wychowawca, później kierownik internatu przy Państwowym Zakładzie Dzieci Głuchych (1956–1962). Od 1962 r. pracował w Studium Nauczycielskim w Przemysłu, gdzie początkowo był bibliotekarzem, później wykładowcą historii, logiki i filozofii.

Zasadniczym przedmiotem jego zainteresowań były miary i wagi. Autor wielu prac z tego zakresu, w tym artykułu *Zestawienie monet i miar używanych na ziemiach polskich* (*Historia Polski*, t. II, 1764–1864, cz. IV, Warszawa 1960) i 55 haseł w *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej* (Warszawa 1966). Zaliczony jest do badaczy, którzy położyli podwaliny pod polską metrologię historyczną. Na drugim planie jego zainteresowań znalazły się zagadnienia z dziejów społeczno-gospodarczych ziemi przemyskiej. Funkcjonował w środowisku skupionym głównie w Oddziale PTH, TPN i Muzeum Ziemi Przemyskiej. W trakcie walnych zebrań sprawozdawczych Oddziału PTH wybrany został kolejno: wiceprezesem (1962), prezesem (1965). W 1967 r. wygłosił odczyty: *Przemysł w latach 1772–1795, Dzieje supliki torczyńskiej i Republika Przemyska 1918 r.* W 1958 i 1963 r. wziął udział w powszechnych zjazdach historyków polskich. W styczniu 1957 r. wszedł w skład Tymczasowego Zarządu TPN, zostając wiceprezesem (1957–1968), a w latach 1962–1968 był członkiem komitetu redakcyjnego „Rocznika Przemyskiego” (t. IX–XII). Jednocześnie publikował tam swe artykuły, m.in. o polityce monetarnej i twierdzy przemyskiej. Brał udział w licznych sesjach naukowych, głównie w Przemysłu. Z kolei w ramach XL Walnego Zgromadzenia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego zorganiz-

wanego przez Oddział PTL w Przemyślu (1965) wygłosił referat *Stan badań nad kulturą ludową grup etnograficznych na terenie województwa rzeszowskiego*. Ostatnią jego pracą (opublikowaną po śmierci) był artykuł: *Przeworsk w okresie feudalnym i początkach kapitalizmu* (Rzeszów 1974). Zmarł 10 VI 1969 r.

Bibliografia: Zbigniew K. Wójcik, *Aleksy Gilewicz – historyk nieprowincjonalny*, Przemyśl 2008 [tam bibliografia prac A. Gilewicza].